

बदनियतपूर्वकको अनुसन्धान र अभियोजन पीडितलाई क्षतिपूर्ति सम्बन्धमा व्यवस्था गर्न बनेको विधेयक

प्रस्तावना : बदनियतपूर्वकको अनुसन्धान र अभियोजनका कारण आरोपित व्यक्ति थुनामा बस्नुपरेको र मुद्दाको अन्तिम फैसलाबाट बदनियतपूर्वक अनुसन्धान र अभियोजन ठहर भई पीडितले सफाई पाएको अवस्थामा क्षतिपूर्ति प्रदान गर्ने सम्बन्धमा व्यवस्था गर्न वाञ्छनीय भएकोले,

सङ्घीय संसदले यो ऐन बनाएको छ।

१. **संक्षिप्त नाम र प्रारम्भ :** (१) यस ऐनको नाम “बदनियतपूर्वकको अनुसन्धान र अभियोजन सम्बन्धी क्षतिपूर्ति ऐन, २०८३” रहेको छ।

(२) यो ऐन तुरुन्त प्रारम्भ हुनेछ।

२. **परिभाषा :** विषय वा प्रसङ्गले अर्को अर्थ नलागेमा यस ऐनमा,—

(क) “बदनियतपूर्वकको अनुसन्धान र अभियोजन” भन्नाले दफा ३ को उपदफा (२) बमोजिमको कार्य सम्झनु पर्छ।

(ख) “पीडित” भन्नाले कसूर नगरेको व्यक्तिलाई बदनियतपूर्वकको अनुसन्धान र अभियोजनको कारण अदालत वा कुनै अर्धन्यायिक निकायबाट दोषी ठहरी कैद सजाय भएको र गलत वा बदनियतपूर्वक अनुसन्धान वा अनुचित अभियोजन भएको भनी अन्तिम फैसलाबाट किटान भई सफाई पाएको व्यक्ति सम्झनु पर्छ।

(ग) “मन्त्रालय” भन्नाले नेपाल सरकार, गृह मन्त्रालय सम्झनु पर्छ।

(घ) “समिति” भन्नाले दफा १० बमोजिम गठन भएको क्षतिपूर्ति निर्धारण समिति सम्झनु पर्छ।

३. **बदनियतपूर्वकको अनुसन्धान र अभियोजन गर्न नहुने:** (१) कानून बमोजिम अनुसन्धान वा अभियोजन गर्ने जिम्मेवारी भएको अधिकारीले निर्दोष व्यक्तिलाई फसाउने वा वास्तविक कसूरदारलाई जोगाउने मनसायले गलत वा बदनियतपूर्वक अनुसन्धान वा अभियोजन गर्नु हुदैन।

(२) देहायको अवस्थामा गलत वा बदनियतपूर्वक अनुसन्धान वा अभियोजन गरेको मानिनेछः—

- (क) कुनै मुद्दामा भएको अनुसन्धान र अभियोजन प्रचलित मुलुकी अपराध संहिता, २०७४ को दफा ९९ बमोजिम बदनियतपूर्वक अनुसन्धान वा अभियोजन भएको भनी अदालतबाट ठहर भएको,
- (ख) कुनै अभियुक्त कुनै कसूरमा दोषी ठहर भई पूर्ण वा आंशिक सजाय व्यक्तित गरिसकेपछि अदालतले गरेको अन्तिम फैसलाबाट अभियोग प्रमाणित नभई निर्दोष ठहरिएको अवस्थामा निज उपर गलत वा बदनियतपूर्वकको अनुसन्धान र अभियोजन भएको भनी फैसलामा नै किटान गरेको,
- (ग) अनुसन्धान वा अभियोजन गर्दा आपराधिक कार्य स्थापित नभई झुठ्ठा प्रमाण खडा गरेको,
- (घ) प्रमाणको संकलन तथा वस्तुनिष्ठ मूल्याङ्कन नगरी वा प्रमाणको पर्याप्तता विना नै अभियोजन गरेको,
- (ङ) वारदातमा संलग्न नभएको भन्ने थाहा हुँदाहुदै कुनै व्यक्ति विरुद्ध अनुसन्धान वा अभियोजन गरेको,
- (च) प्रचलित कानूनको प्रयोग गर्दा जानी जानी गलत दफा प्रयोग गरी अभियोजन गरेको,
- (छ) हुँदै नभएको वारदात भएको भनी अनुसन्धान वा अभियोजन गरेको,
- (ज) नक्कली प्रमाण खडा गरी अनुसन्धान वा अभियोजन गरेको, वा
- (झ) प्रमाण नष्ट गरेको।

४. पीडितको अधिकार: यस ऐन बमोजिमको गलत वा बदनियतपूर्वकको अनुसन्धान र अभियोजनबाट कैद सजाय भोगेको र अन्तिम फैसलाले सफाई पाएको पीडितलाई यस ऐन बमोजिम क्षतिपूर्ति पाउने अधिकार हुनेछ।

५. क्षतिपूर्ति निर्धारणको आधार : (१) यस ऐन बमोजिम पीडितलाई क्षतिपूर्ति दिँदा क्षतिपूर्ति निर्धारणका आधार देहाय बमोजिम हुनेछन्:-

- (क) पीडित व्यक्ति थुना वा कैदमा बस्नु परेको अवधि,
- (ख) पीडितले व्यहोर्नु परेको औषधोपचार खर्च,
- (ग) पीडितले व्यहोर्नु परेको आर्थिक, सामाजिक, मानसिक, भावनात्मक असर वा व्यक्तिगत क्षमतामा पर्न गएको क्षति,

- (घ) पीडितले व्यहोर्नु परेको कानूनी उपचार बापतको खर्च,
- (ङ) पीडितको सामाजिक, सांस्कृतिक वा पारिवारिक प्रतिष्ठा वा सम्बन्धमा परेको प्रतिकूल प्रभाव,
- (च) गलत वा वदनियतपूर्वकको अनुसन्धान र अभियोजनका कारण थुना वा कैदमा बस्दा उपचार हुन नसक्ने किसिमको शारीरिक वा मानसिक क्षति पुगेको भए नेपाल सरकारबाट गठन भएको मेडिकल बोर्डले गरेको सिफारिस,
- (छ) उपचार हुन सक्ने किसिमको क्षति भएकोमा सरकारी अस्पतालमा उपचार गराउन लाग्ने अनुमानित खर्च रकम वा तत्कालै उपचार नगराएमा पीडितको मृत्यु हुन सक्ने किसिमको रोगको उपचार गराउन सरकारी अस्पतालमा तत्काल पुग्न सक्ने अवस्था नभई निजी अस्पतालमा उपचार गराएकोमा नेपाल सरकारबाट गठित मेडिकल बोर्डले गरेको सिफारिस।

(२) उपदफा (१) मा उल्लिखित आधारमा क्षतिपूर्तिको रकम यकिन गर्दा प्रचलित कानून बमोजिमको पक्राउ पूर्तीका आधारमा पक्राउ परेको दिनदेखि मुद्दाको अन्तिम फैसला भई निज कैदबाट छुटेको दिनसम्मको अवधि गणना गर्नु पर्नेछ।

६. **निवेदन दिन सक्ने :** (१) पीडित वा निजको एकाघरका सदस्य, संरक्षक, अभिभावक वा कानून बमोजिमको वारिसले क्षतिपूर्तिको माग दाबी गर्दा अन्तिम फैसला भएको मितिले एक वर्षभित्र अनुसूची-१ बमोजिमको ढाँचामा समितिसमक्ष निवेदन दिनु पर्नेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम निवेदन दिँदा देहायका कागजात समेत संलग्न गर्नु पर्नेछ:-

- (क) परिचय खुल्ने कागजात,
- (ख) थुना र कैदमा बस्ने गरी अदालतबाट भएको फैसलाको प्रमाणित प्रतिलिपि,
- (ग) गलत वा वदनियतपूर्वकको अनुसन्धान र अभियोजन भएको विषय किटान भई अभियोगबाट सफाई पाउने गरी भएको अन्तिम फैसलाको प्रमाणित प्रतिलिपि,
- (घ) कानून व्यवसायीको पारिश्रमिकको हकमा एकजना वरावरको न्यूनतम पारिश्रमिक भुक्तान गरेको कर तिरेको बिल भरपाई,

(ड) पीडित थुना वा कैदमा रहेको अवस्थामा अस्वस्थ भई सरकारी अस्पतालमा उपचार गराएको रकमको बिल भरपाई वा दफा ५ को खण्ड (घ) को अवस्था परी निजी अस्पतालमा उपचार गराएकोमा नेपाल सरकारबाट गठित मेडिकल बोर्डको रकम उल्लेख गरेको सिफारिस पत्र ।

७. निवेदन उपर जाँचबुझ: (१) दफा ६ बमोजिम समितिमा पेस भएको निवेदनसाथ संलग्न कागजात समितिको सदस्य-सचिवले प्रारम्भिक जाँचबुझ गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम प्रारम्भिक जाँचबुझ गर्दा मुद्दाको पुनरावेदन परे नपरेको वा फैसला अन्तिम भए नभएको सम्बन्धमा सम्बन्धित सरकारी वकीलको कार्यालय, मुद्दाको सुरु कारवाही तथा किनारा गर्ने निकाय वा पुनरावेदन सुन्ने निकायबाट लिखित जानकारी माग गर्नु पर्नेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम फैसला अन्तिम भएको पुष्ट्याई सहित लिखित जानकारी प्राप्त भएमा सदस्य-सचिवले समितिको बैठकमा पेस गर्नेछ ।

८. समितिको निर्णय र जानकारी: (१) दफा ७ बमोजिम समितिको बैठकमा पेस हुन आएको निवेदनको सम्बन्धमा समितिले कागजातको जाँचबुझ गरी क्षतिपूर्ति सम्बन्धमा निर्णय गर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम निर्णय गर्दा निवेदन परेको मितिले बढीमा दुई महिनाभित्र निर्णय गर्नु पर्नेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम समितिबाट भएको निर्णयको जानकारी सम्बन्धित पीडित तथा निवेदकलाई समेत गराउनु पर्नेछ ।

९. सिफारिस गर्ने: (१) समितिले दफा ८ बमोजिम क्षतिपूर्ति उपलब्ध गराउने निर्णय गरेमा क्षतिपूर्तिको रकम भुक्तानीको लागि जिल्ला प्रशासन कार्यालयलाई सिफारिस गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम क्षतिपूर्तिको लागि समितिबाट सिफारिस भई आएमा जिल्ला प्रशासन कार्यालयले निर्णय बमोजिमको रकम निकासका लागि गृह मन्त्रालयसमक्ष माग गर्नेछ ।

१०. क्षतिपूर्ति निर्धारण समिति: गलत अनुसन्धान तथा अनुचित अभियोजनका पीडितका लागि क्षतिपूर्ति निर्धारण गर्न प्रत्येक जिल्लामा देहाय बमोजिमको क्षतिपूर्ति निर्धारण समिति रहनेछ:-

(क) प्रमुख जिल्ला अधिकारी, जिल्ला प्रशासन कार्यालय	-संयोजक
(ख) प्रमुख, जिल्ला सरकारी वकील कार्यालय	-सदस्य
(ग) प्रमुख, जिल्ला प्रहरी कार्यालय	-सदस्य
(घ) तहसिलदार, सम्बन्धित जिल्ला अदालत	-सदस्य
(ङ) प्रशासकीय अधिकृत, जिल्ला प्रशासन कार्यालय	-सदस्यसचिव

११. समितिको बैठक: (१) समितिको बैठक आवश्यकता अनुसार संयोजकले तोकेको मिति, समय र स्थानमा बस्नेछ।

(२) समितिको सदस्य-सचिवले समितिको बैठक बस्ने मिति, समय र स्थान तोकी बैठकमा छलफल हुने विषय सहितको सूचना बैठक बस्ने समयभन्दा चौबीस घण्टा अगावै सबै सदस्यले पाउने गरी पठाउनु पर्नेछ।

तर तत्काल समितिको बैठक बोलाउन आवश्यक भएमा संयोजकले चौबीस घण्टा अगावै बैठक बोलाउन सक्नेछ।

(३) समितिको पचास प्रतिशतभन्दा बढी सदस्य उपस्थित भएमा बैठकको लागि गणपूरक सङ्ख्या पुगेको मानिनेछ।

(४) समितिको निर्णय बहुमतद्वारा हुनेछ र मत बराबर भएमा संयोजकले निर्णायक मत दिनेछ।

(५) समितिको बैठकमा आवश्यकता अनुसार विज्ञलाई आमन्त्रण गर्न सकिनेछ।

१२. समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार : समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार देहाय बमोजिम हुनेछ:-

- (क) क्षतिपूर्तिका लागि पेस गरेको निवेदन र पेस भएको कागजात जाँचबुझ गर्ने,
- (ख) निवेदन व्यहोरा सत्य साचो भए नभएको यकिन गर्ने,
- (ग) क्षतिपूर्ति उपलब्ध गराउने वा नगराउने निर्णय गर्ने,
- (घ) क्षतिपूर्तिको रकम निर्धारण गर्ने, र
- (ङ) क्षतिपूर्ति उपलब्ध गराउने निर्णय भएमा सो को लागि सिफारिस गर्ने।

१३. **क्षतिपूर्तिको रकम:** (१) पीडितलाई प्रदान गरिने क्षतिपूर्तिको रकम गृह मन्त्रालयको वार्षिक विनियोजित बजेटमा समावेश गर्नु पर्नेछ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको पीडितलाई प्रदान गरिने क्षतिपूर्तिको रकम सम्बन्धित जिल्ला प्रशासन कार्यालयको मागको आधारमा गृह मन्त्रालयले उपलब्ध गराउनेछ।

(३) यस ऐन बमोजिम गलत वा वदनियतपूर्वकको अनुसन्धान र अभियोजनबाट पीडितलाई क्षतिपूर्ति उपलब्ध गराउँदा थुना वा कैदमा बसेको अवधि गणना गरी प्रचलित मुलकी फौजदारी कार्यविधि संहिता, २०७४ को दफा १५५ बमोजिम कैदबापत तिर्ने प्रतिदिनको रकम बराबर हिसाब गरी हुन आउने रकम उपलब्ध गराउनु पर्नेछ।

(४) कानून व्यवसायीको खर्चको हकमा जुन जुन अदालत वा न्यायिक निकायमा बहस पैरवी गरेको हो सोही अदालत वा न्यायिक निकायले वैतनिक कानून व्यवसायीलाई उपलब्ध गराउने एक महिनाको पारिश्रमिक बराबरको रकम उपलब्ध गराउनु पर्नेछ।

(५) कुनै पीडित कैदमा रहेको अवस्थामा अस्वस्थ भई निजले सरकारी अस्पतालमा उपचार गराएको भए बिल बमोजिमको रकम उपलब्ध गराउनु पर्नेछ।

(६) उपदफा (५) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि पीडितलाई तत्काल उपचार नगराएमा मृत्यु हुन सक्ने रोगको उपचार गराउनु पर्ने भएको र सरकारी अस्पतालमा तत्काल पुग्न सक्ने अवस्था नभई निजी अस्पतालमा उपचार गराएको भए नेपाल सरकारबाट गठित मेडिकल बोर्डले सिफारिस गरेको आधारमा समितिले रकम यकिन गरी उपलब्ध गराउनु पर्नेछ।

(७) यस दफा बमोजिमको क्षतिपूर्ति रकम उपलब्ध गराउँदा उपदफा (१) बमोजिम विनियोजित रकमबाट समितिको सिफारिसको आधारमा सम्बन्धित जिल्ला प्रशासन कार्यालयले गृह मन्त्रालयसँग निकास माग गरी पीडितलाई उपलब्ध गराउनेछ।

१४. **ऐन कार्यान्वयन मापन:** यो ऐन प्रारम्भ भएको पाँच वर्ष पूरा भएको एक वर्षभित्र र तत्पश्चात् प्रत्येक पाँच वर्ष पूरा भएको एक वर्षभित्र मन्त्रालयले ऐन कार्यान्वयनको मापन गर्नेछ र सोको प्रतिवेदन संघीय संसदको दुवै सदनको सम्बन्धित समितिमा पेस गर्नु पर्नेछ।

१५. **नियम बनाउन सक्ने :** यस ऐनको कार्यान्वयनको लागि नेपाल सरकारले आवश्यक नियम बनाउन सक्नेछ।

१६. निर्देशिका वा कार्यविधि बनाउन सक्ने: यस ऐनको प्रभावकारी कार्यान्वयनको लागि मन्त्रालयले आवश्यकता अनुसार निर्देशिका वा कार्यविधि बनाउन सक्नेछ।

नेपाल कानून आयोग (प्रारम्भिक मसौदा)

अनुसूची-१

(दफा ५ को उपदफा (१) सँग सम्बन्धित)

क्षतिपूर्ति माग गर्ने निवेदनको ढाँचा

श्री क्षतिपूर्ति निर्धारण समिति,

.....

विषय: क्षतिपूर्ति उपलब्ध गराई पाउँ ।

मैले गलत अनुसन्धान र अनुचित अभियोजनका कारण म विरुद्ध दायर भएको
..... मुद्दामा मिति देखि मिति
..... सम्म दिन कैदमा बस्नुपरेको र मिति को श्री
..... अदालतको अन्तिम फैसला/आदेश बमोजिम सफाई पाएको हुँदा देहाय बमोजिमको
क्षतिपूर्ति रकम दिलाई भराई पाउँ-

(क)..... दिन कैदमा बसेको अवधिको रकम

(ख) कानून व्यवसायीलाई भुक्तान गरेको पारिश्रमिक वापत तिरेको बिल बमोजिमको रकम
रु-

(ग)..... ।

माथि उल्लिखित व्यहोरा प्रमाणित गर्न देहायबमोजिमका कागजातको सक्कल तथा नक्कल
प्रतिहरू यसै साथ संलग्न गरेको छु ।

१. पारिवारिक विवरण सहितको परिचय खुल्ने कागजात
२. अभियोगपत्रको प्रमाणित प्रतिलिपि,
३. थुना वा कैदमा बस्ने गरी अदालतबाट भएको फैसलाको प्रमाणित प्रतिलिपि,
४. थुनापूर्वी तथा कैदीपूर्वी प्रतिलिपि,
५. अभियोगबाट सफाई पाउने गरी भएको अन्तिम फैसलाको प्रमाणित प्रतिलिपि,
६. कानून व्यवसायीलाई भुक्तान गरेको पारिश्रमिकको हकमा त्यस्तो कानून व्यवसायी
संस्थाको नामको कर तिरेको बिल भरपाई ।
७. पीडित कैदमा रहेको अवस्थामा अस्वस्थ भई सरकारी अस्पतालमा उपचार गराउदा
लागेको खर्चको बिल भरपाई ।

माथि उल्लिखित व्यहोरा ठीक साँचो छ । झुट्टा ठहरे कानूनबमोजिम सहुँला बुझाउँला ।

निवेदकको-

सही:

पूरा नाम थर:

ठेगाना:

नेपाल कानून आयोग (प्रारम्भिक मसौदा)